

Journal of Social, Economic and Politics Researches

Journal Homepage: <https://jsepr.org/>

İÇ KONTROL SÜREÇLERİNDE AŞIRI GÜVEN EĞİLİMİNİN RİSK YÖNETİMİNE ETKİSİ

Sultan KILIÇ ¹

¹ Dr, Bağımsız Araştırmacı, Kırşehir, Türkiye; sultan.kilic@ahievran.edu.tr, ORCID:0000-0009-1120-3261

Özet

Bu çalışma, iç kontrol süreçlerinde aşırı güven eğiliminin risk yönetimi üzerindeki etkisini davranışsal muhasebe perspektifiyle incelemeyi amaçlamaktadır. İç kontrol sistemlerinin yalnızca teknik ve prosedürel bir yapı olmadığı, aynı zamanda yönetsel bilişsel önyargılar, örgüt kültürü ve insan davranışları tarafından şekillenen dinamik bir mekanizma olduğu varsayımından hareket edilmektedir. Çalışma, literatür temelli (kuramsal) bir araştırma niteliğinde olup iç kontrol, risk yönetimi ve aşırı güven eğilimi arasındaki ilişkileri bütüncül bir çerçevede ele almaktadır.

Elde edilen bulgular, aşırı güven eğiliminin yöneticilerin risk algısını sistematik biçimde bozduğunu ve bu durumun iç kontrol sistemlerinin etkinliğini zayıflattığını göstermektedir. Özellikle risk değerlendirme süreçlerinin subjektif yapısı nedeniyle bilişsel önyargıların bu alan üzerinde belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte güçlü iç kontrol sistemleri ve etkin örgüt kültürünün, aşırı güven eğiliminin olumsuz etkilerini kısmen azaltabileceği ortaya konulmaktadır. Ayrıca dijitalleşme ve veri analitiği uygulamalarının iç kontrol süreçlerini güçlendirdiği, ancak insan faktörünün önemini tamamen ortadan kaldırmadığı vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak çalışma, iç kontrol ve risk yönetimi ilişkisini doğrusal bir yapıdan çıkararak davranışsal ve örgütsel faktörlerle şekillenen dinamik bir model çerçevesine oturtmaktadır. Bu yönüyle çalışma, iç kontrol literatürüne davranışsal muhasebe perspektifinden katkı sunmakta ve aşırı güven eğilimini kurumsal risk yönetimi açısından kritik bir risk faktörü olarak konumlandırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İç Kontrol, Aşırı Güven Eğilimi, Risk Yönetimi, Davranışsal Muhasebe, Örgüt Kültürü

JEL Kodları: M41, M42, D91, G32, M14

THE EFFECT OF OVERCONFIDENCE BIAS ON RISK MANAGEMENT IN INTERNAL CONTROL PROCESSES

Abstract

This study aims to examine the impact of overconfidence bias in internal control processes on risk management from a behavioral accounting perspective. It is based on the assumption that internal control systems are not merely technical and procedural structures, but dynamic mechanisms shaped by managerial cognitive biases, organizational culture, and human behavior. The study is a literature-based (theoretical) research and provides a holistic framework for understanding the relationships among internal control, risk management, and overconfidence bias.

The findings indicate that overconfidence bias systematically distorts managers' risk perception and consequently weakens the effectiveness of internal control systems. In particular, due to the subjective nature of risk assessment processes, cognitive biases play a critical role in this area. However, strong internal control systems and an effective organizational culture may partially mitigate the negative effects of overconfidence bias. In addition, digitalization and data analytics applications are found to strengthen internal control processes, although they do not eliminate the importance of the human factor.

In conclusion, the study reframes the relationship between internal control and risk management from a linear structure to a dynamic model shaped by behavioral and organizational factors. In this regard, it contributes to the internal control literature by adopting a behavioral accounting perspective and positions overconfidence bias as a critical risk factor in corporate risk management.

Key Words: Internal control, overconfidence bias, risk management, behavioral accounting, organizational culture

JEL Codes: M41, M42, D91, G32, M14

GİRİŞ

Küresel ekonomik sistemde artan belirsizlik, dijitalleşme ve karmaşık finansal yapıların yaygınlaşması, işletmelerde risk yönetimi süreçlerinin stratejik önemini önemli ölçüde artırmıştır. Bu bağlamda iç kontrol sistemleri, işletmelerin faaliyet etkinliğini sağlamak, finansal raporlamanın güvenilirliğini artırmak ve mevzuata uyumu temin etmek amacıyla yapılandırılmış temel yönetim araçları arasında yer almaktadır. İç kontrol, yalnızca bir denetim mekanizması değil, aynı zamanda risklerin tanımlanması ve yönetilmesine yönelik bütüncül bir süreç olarak değerlendirilmektedir (COSO, 2013). Özellikle modern kurumsal yönetim anlayışında iç kontrol sistemleri ile risk yönetimi arasındaki etkileşim, işletmelerin sürdürülebilirliği açısından kritik bir unsur haline gelmiştir (Almgrashi ve Mujalli, 2024).

Bununla birlikte, geleneksel iç kontrol yaklaşımı çoğunlukla yapısal ve teknik unsurlara odaklanırken, son yıllarda literatürde davranışsal faktörlerin bu süreçler üzerindeki etkisi giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Özellikle yöneticilerin bilişsel özellikleri ve psikolojik eğilimleri, risk algısı ve karar alma süreçleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda aşırı güven (overconfidence) eğilimi, bireylerin kendi bilgi ve yeteneklerini abartmaları ve riskleri olduğundan düşük algılamaları ile karakterize edilen önemli bir bilişsel önyargı olarak öne çıkmaktadır. Finans ve muhasebe literatüründe aşırı güven, yönetsel kararların kalitesini etkileyen temel davranışsal faktörlerden biri olarak kabul edilmektedir (Voon et al., 2024).

Aşırı güven eğilimi, yöneticilerin riskleri sistematik biçimde küçümsemesine ve daha yüksek risk içeren stratejik kararlar almasına yol açabilmektedir. Bu durum, işletmelerde risk yönetimi süreçlerinin etkinliğini zayıflatmakta ve kontrol mekanizmalarının işlevselliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Nitekim yapılan güncel çalışmalar, yönetsel aşırı güvenin işletme risklerini artırdığını ve özellikle finansal istikrarsızlık riskleri ile doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Parsaei et al., 2024). Benzer şekilde, aşırı güven eğiliminin hisse senedi fiyat çöküş riskini artırdığı ve bu süreçte iç kontrol mekanizmalarının dengeleyici bir rol üstlendiği belirtilmektedir.

İç kontrol sistemleri ile aşırı güven arasındaki ilişki çift yönlü bir yapı göstermektedir. Bir yandan güçlü iç kontrol sistemleri yönetsel aşırı güveni sınırlayıcı bir etki yaratırken, diğer yandan aşırı güven eğilimi iç kontrol sistemlerinin etkin uygulanmasını zayıflatabilmektedir. Bu durum, iç kontrol süreçlerinin yalnızca teknik değil, aynı zamanda davranışsal bir boyuta sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim yapılan ampirik bir çalışmada, yöneticilerin aşırı güven düzeyinin artmasının iç kontrol uygulamalarına yönelik istekliliği azalttığı ve kontrol kalitesini olumsuz etkilediği tespit edilmiştir (Liu ve Li, 2021).

Ayrıca, aşırı güven eğiliminin kurumsal karar alma süreçlerinde risk algısını çarpıttığı ve işletmelerin daha agresif stratejilere yönelmesine neden olduğu ifade edilmektedir. Özellikle yenilik, yatırım ve finansman kararlarında aşırı güven eğilimi, risk yönetimi mekanizmalarının etkinliğini sınırlayan bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Wen et al., 2023). Bununla birlikte, yönetsel aşırı güvenin kurumsal risk düzeyini artırdığı ve bu ilişkinin kurumsal yönetim yapıları tarafından kısmen dengelenebildiği de literatürde vurgulanmaktadır (Wagdi et al., 2024).

Bu çerçevede, iç kontrol süreçlerinde aşırı güven eğiliminin dikkate alınmaması, risk yönetimi sistemlerinde önemli zafiyetlere yol açabilmektedir. Özellikle risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri ve izleme süreçleri gibi iç kontrol bileşenleri, yöneticilerin subjektif algılarından doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini artırmak için davranışsal faktörlerin sistematik biçimde analiz edilmesi gerekmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İç Kontrol Kavramı ve Bileşenleri

İç kontrol, faaliyet etkinliği, raporlama güvenilirliği ve mevzuata uygunluk hedeflerine makul güvence sağlayan bütüncül bir yapı olarak değerlendirilmektedir (COSO, 2013). Bu çerçevenin özellikle finansal raporlama kalitesini artırma ve kurumsal yönetimi destekleme amacı taşıdığı, aynı zamanda bilgi teknolojileri odaklı COBIT yaklaşımı ile tamamlandığı literatürde vurgulanmaktadır (Gökoğlu, 2018).

İç kontrol sistemlerinin etkinliğinin yalnızca prosedürel yapılarla değil, aynı zamanda organizasyon içindeki davranışsal dinamiklerle de şekillendiği vurgulanmaktadır. Özellikle kontrol ortamı ve risk değerlendirme bileşenleri, yöneticilerin tutumları ve çalışanların davranışları ile doğrudan ilişkilidir (Doyle et al., 2007). Bu bağlamda iç kontrol sistemleri, teknik bir yapı olmanın ötesinde insan odaklı bir süreç olarak ele alınmaktadır. Ayrıca dijitalleşme ile birlikte iç kontrol sistemlerinin kapsamı genişlemiş ve veri analitiği, otomasyon ve sürekli izleme gibi unsurlar bu sistemlere entegre edilmiştir. Bu dönüşüm, iç kontrol süreçlerinin etkinliğini artırma potansiyeline sahip olmakla birlikte, insan faktörüne bağlı risklerin önemini daha da artırmıştır (Appelbaum et al., 2017).

Risk Yönetimi Kavramı

Risk yönetimi, işletmelerin stratejik hedeflerine ulaşmasını engelleyebilecek belirsizliklerin sistematik bir şekilde tanımlanması, analiz edilmesi ve kontrol altına alınmasını ifade etmektedir. Son yıllarda kurumsal risk yönetimi (ERM) yaklaşımı, risklerin bütüncül bir perspektifle ele alınmasını ve organizasyon genelinde entegre bir şekilde yönetilmesini öngörmektedir. Risk yönetimi süreçlerinin etkinliğinin büyük ölçüde yönetsel karar alma süreçlerine bağlı olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle risk algısının subjektif doğası, yöneticilerin bilişsel özelliklerinin bu süreç üzerindeki etkisini artırmaktadır (Bromiley et al., 2015; Arena et al., 2017). Bu bağlamda risk yönetimi yalnızca teknik bir süreç değil, aynı zamanda davranışsal unsurların etkisi altında şekillenen bir karar mekanizmasıdır.

Güncel çalışmalar, risk yönetiminin etkinliğinin iç kontrol sistemleri ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir. Etkin bir iç kontrol yapısı, risklerin doğru şekilde değerlendirilmesine ve kontrol edilmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte, iç denetim sistemlerinin uluslararası standartlara uyum düzeyi, risk yönetimi süreçlerinin etkinliği açısından belirleyici bir unsur olarak değerlendirilmektedir. İç denetim uygulamalarındaki uyum eksikliklerinin, risklerin doğru tespit edilmesi ve yönetilmesi süreçlerini zayıflatılabileceği ifade edilmektedir (Gökoğlu vd., 2023).

Aşırı Güven Eğilimi (Overconfidence Bias)

Aşırı güven eğilimi, bireylerin bilgi, beceri ve tahmin yeteneklerini olduğundan daha yüksek değerlendirmesi şeklinde tanımlanan bilişsel bir önyargıdır. Davranışsal finans ve muhasebe literatüründe geniş yer bulan bu kavram, özellikle yönetsel karar alma süreçlerinde kritik bir rol oynamaktadır. Yönetsel aşırı güvenin işletmelerin risk alma davranışlarını önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır. Aşırı güvene sahip yöneticiler, riskleri sistematik olarak küçümsemekte ve daha agresif stratejik kararlar almaktadır (Hirshleifer vd., 2016). Bu durum, işletmelerin finansal risk düzeyini artırmakta ve karar kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Ayrıca aşırı güven eğiliminin yatırım kararları, finansman tercihleri ve inovasyon faaliyetleri üzerinde belirleyici bir etkisi olduğu ifade edilmektedir (Kim et al., 2016). Bu eğilimin özellikle belirsizlik ortamlarında daha belirgin hale geldiğini ve risk yönetimi süreçlerinde ciddi sapmalara yol açtığını göstermektedir. Aşırı güven eğilimi üç temel boyutta incelenmektedir: aşırı tahmin (overestimation), aşırı kesinlik (overprecision) ve aşırı iyimserlik (overoptimism). Bu boyutlar, yöneticilerin riskleri yanlış değerlendirmesine ve kontrol mekanizmalarının etkinliğini zayıflatmasına neden olmaktadır.

Aşırı Güven Eğilimi ile İç Kontrol ve Risk Yönetimi İlişkisi

Son yıllarda yapılan çalışmalar, aşırı güven eğiliminin iç kontrol ve risk yönetimi süreçleri üzerindeki etkisini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Aşırı güvene sahip yöneticiler, kontrol mekanizmalarının gerekliliğini düşük algılamakta ve bu durum iç kontrol sistemlerinin etkinliğini zayıflatmaktadır (Liu ve Li, 2021). Benzer şekilde, aşırı güven eğiliminin risk değerlendirme süreçlerinde sistematik hatalara yol açtığı ve işletmelerin daha yüksek risk maruziyeti ile karşı karşıya kalmasına neden olduğu ifade edilmektedir (Hribar ve Yang, 2016). Bu durum, iç kontrol sistemlerinin en kritik bileşenlerinden biri olan risk değerlendirme sürecinin etkinliğini doğrudan olumsuz etkilemektedir. Ayrıca güçlü iç kontrol sistemlerinin aşırı güven eğiliminin olumsuz etkilerini sınırlayıcı bir rol oynayabileceği vurgulanmaktadır. Etkin bir kontrol ortamı ve bağımsız denetim mekanizmaları, yönetsel önyargıların etkisini azaltarak daha sağlıklı risk yönetimi süreçlerinin oluşmasına katkı sağlamaktadır (Cheng et al., 2018).

Öte yandan, iç kontrol sistemlerinin etkinliği ile risk yönetimi performansı arasında pozitif yönlü güçlü bir ilişki olduğu da literatürde sıklıkla ifade edilmektedir. Ancak bu ilişkinin gücü, büyük ölçüde yöneticilerin davranışsal özelliklerine bağlı olarak değişmektedir.

KURAMSAL KATKILAR VE ARAŞTIRMA ÇIKTILARI

Bu çalışma, iç kontrol sisteminin en kritik bileşenlerinden biri olan risk değerlendirme sürecine teorik bir genişleme sunmaktadır. Risk değerlendirme süreci, yöneticilerin riskleri algılama biçimlerine dayandığı için öznel değerlendirmelere açık bir yapı sergilemektedir. Bu durum, davranışsal önyargıların iç kontrol sistemlerinin etkinliği üzerinde belirleyici olmasına neden olmaktadır. Aşırı güven eğilimi, bireylerin bilgi ve yeteneklerini sistematik biçimde abartmalarına ve riskleri olduğundan daha düşük algılamalarına yol açan önemli bir bilişsel sapma olarak tanımlanmaktadır. Hirshleifer vd., (2016), aşırı güven eğiliminin yönetsel karar alma süreçlerinde risk algısını bozduğunu ve işletmelerin daha agresif stratejiler geliştirmesine neden olduğunu belirtmektedir.

Risk yönetimi literatürü uzun yıllar boyunca rasyonel karar alma varsayımı üzerine inşa edilmiştir. Ancak davranışsal finans ve davranışsal muhasebe çalışmaları, yöneticilerin karar alma süreçlerinde sistematik bilişsel önyargılara maruz kaldığını göstermektedir. Bu bağlamda aşırı güven eğilimi yalnızca bireysel bir psikolojik özellik değil, aynı zamanda kurumsal risk yönetimi süreçlerini etkileyen yapısal bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Kim et al., (2016), aşırı güven eğiliminin finansal riskleri artırdığını ve özellikle yatırım kararlarında sistematik hatalara yol açtığını ifade etmektedir. Bu durum, risk yönetimi süreçlerinin yalnızca teknik analizlere değil, aynı zamanda yönetsel algılara da bağlı olduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, aşırı güven eğilimini iç kontrol ve risk yönetimi ilişkisi içinde merkezi bir değişken olarak konumlandırarak literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Literatürde aşırı güven genellikle sermaye yapısı, inovasyon ve yatırım kararları bağlamında incelenmiş olmakla birlikte (Malmendier ve Tate, 2015), iç kontrol sistemleri üzerindeki etkisi görece sınırlı ele alınmıştır. Bu çalışma ise aşırı güven eğiliminin iç kontrol mekanizmalarını zayıflatabileceğini ve bu zayıflamanın risk yönetimi etkinliğini doğrudan etkileyebileceğini teorik olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışma, iç kontrol sistemlerinin yalnızca kurumsal yapı ve prosedürlerden oluşmadığını, aynı zamanda davranışsal faktörlerle şekillenen bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. Appelbaum et al., (2017), büyük veri ve dijitalleşmenin iç kontrol süreçlerini dönüştürdüğünü ancak insan faktörünün hâlâ belirleyici rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda aşırı güven eğilimi, dijitalleşen iç kontrol ortamlarında bile risk yaratmaya devam eden temel davranışsal unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Çalışmanın önerdiği kavramsal yapı üç temel değişken üzerine kurulmaktadır: aşırı güven eğilimi, iç kontrol etkinliği ve risk yönetimi etkinliği. Bu yapı içerisinde aşırı güven eğilimi bağımsız değişken, risk yönetimi etkinliği bağımlı değişken ve iç kontrol etkinliği ise hem sistematik bir aracı mekanizma hem de açıklayıcı bir

yapı olarak konumlandırılmaktadır. Cheng et al., (2018), etkin iç kontrol sistemlerinin risk yönetimi performansını artırdığını ve kurumsal güvenilirliği güçlendirdiğini belirtmektedir. Bu durum, iç kontrol sistemlerinin risk yönetimi üzerindeki aracılık rolünü teorik olarak desteklemektedir. Bu çerçevede geliştirilen daha önceki kavramsal modeller, iç kontrol sistemlerinin yalnızca teknik bir mekanizma olmadığını, aynı zamanda davranışsal faktörlerle şekillenen dinamik bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Modeller, aşırı güven eğiliminin iç kontrol etkinliğini zayıflattığını, zayıflayan iç kontrol sistemlerinin ise risk yönetimi etkinliğini olumsuz etkilediğini ileri sürmektedir. Etkin iç kontrol sistemlerinin yönetsel davranışları disipline ettiğini ve risk alma eğilimlerini dengelediğini belirtmektedir. Bu bulgu, iç kontrol sistemlerinin davranışsal önyargıları sınırlayıcı bir mekanizma olabileceğini göstermektedir.

Son olarak çalışma, iç kontrol–risk yönetimi ilişkisini doğrusal bir yapıdan çıkararak davranışsal önyargılarla şekillenen dinamik bir model çerçevesine oturtmaktadır. Bu yaklaşım, iç kontrol literatüründe önemli bir teorik genişleme sağlamaktadır. Çünkü iç kontrol sistemleri yalnızca prosedürel uyum mekanizması olarak değil, aynı zamanda insan davranışlarının şekillendirdiği bir kontrol ekosistemi olarak ele alınmaktadır. Bromiley et al., (2015), kurumsal risk yönetiminin etkinliğinin büyük ölçüde yönetsel algılara bağlı olduğunu ve bu nedenle davranışsal faktörlerin ERM literatüründe kritik bir boşluk oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda çalışma üç temel kuramsal katkı sunmaktadır: (i) iç kontrol sistemlerini davranışsal bir perspektifle yeniden yorumlaması, (ii) aşırı güven eğilimini kurumsal risk yönetimi açısından sistemik bir risk faktörü olarak konumlandırması ve (iii) iç kontrol–risk yönetimi ilişkisini davranışsal önyargılarla şekillenen dinamik bir model haline getirmesi. Bu yönüyle çalışma, iç kontrol literatüründe insan faktörünü merkeze alan bütüncül ve güncel bir teorik yaklaşım önermektedir.

Tablo 1. Kuramsal Çerçeve ve Araştırma Çıktıları

Bileşen	Kuramsal Temel	Çalışmadaki Rolü	Beklenen Etki
Aşırı Güven Eğilimi	Kahneman ve Tversky (1979); Ben-David et al., (2013)	Bağımsız değişken	Risk algısını bozar, aşırı risk alma davranışı yaratır
İç Kontrol Sistemi	COSO (2013); Doyle et al., (2007)	Düzenleyici / aracılık yapısı	Riskleri azaltır, davranışları disipline eder
Risk Yönetimi	Mikes ve Kaplan (2013); Power (2007)	Bağımlı değişken	Karar kalitesini ve kurumsal sürdürülebilirliği belirler
Örgüt Kültürü	Schein (2010); Schneider et al., (2013)	Destekleyici (moderatör)	Kontrol etkinliğini güçlendirir
Dijitalleşme / Veri Analitiği	Vasarhelyi et al. (2015); Gepp vd., (2018)	Çevresel faktör	Kontrol süreçlerini güçlendirir ama insan etkisini tamamen kaldırmaz

Tablo 1, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan temel değişkenleri, bunların dayandığı literatürü, model içerisindeki rollerini ve beklenen etkilerini bütüncül bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yapı, iç kontrol süreçlerinde aşırı güven eğiliminin risk yönetimi üzerindeki etkisini çok boyutlu bir perspektiften açıklamayı mümkün kılmaktadır.

Tabloda ilk olarak ele alınan aşırı güven eğilimi, davranışsal finans literatüründe Kahneman ve Tversky (1979) ile Ben-David et al., (2013) çalışmalarına dayanmaktadır. Bu değişkenin model içerisindeki rolü bağımsız değişken olarak tanımlanmakta ve risk algısını bozarak yönetsel karar alma süreçlerinde sistematik hatalara yol açması beklenmektedir. Bu durum, aşırı güvenin iç kontrol sistemleri üzerindeki dolaylı ancak güçlü etkisini göstermektedir.

İç kontrol sistemi, COSO (2013) çerçevesi ve Doyle et al., (2007) çalışmaları temel alınarak ele alınmıştır. Bu değişken, modelde düzenleyici ve aracılık yapısı olarak konumlandırılmıştır. İç kontrol sistemlerinin temel

işlevi riskleri azaltmak, süreçleri standardize etmek ve yönetsel davranışları disipline etmektir. Bu nedenle aşırı güven eğiliminin etkisini sınırlayıcı bir mekanizma olarak çalışması beklenmektedir.

Risk yönetimi, Mikes ve Kaplan (2013) ile Power (2007) çalışmalarına dayandırılmış olup modelde bağımlı değişken olarak yer almaktadır. Risk yönetimi etkinliği, kurumsal karar kalitesini ve sürdürülebilirliği belirleyen temel sonuç değişkeni olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda aşırı güven eğilimi ve iç kontrol sistemlerinin etkileşimi, risk yönetimi performansını doğrudan etkilemektedir.

Tabloda yer alan bir diğer önemli unsur örgüt kültürüdür. Schein (2010) ve Schneider et al., (2013) çalışmalarına dayanan bu değişken, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini destekleyen moderatör bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Güçlü bir örgüt kültürü, kontrol mekanizmalarının uygulanabilirliğini artırarak aşırı güven eğiliminin olumsuz etkilerini azaltabilmektedir.

Son olarak dijitalleşme ve veri analitiği değişkeni, Vasarhelyi et al., (2015) ile Gepp vd., (2018) çalışmalarına dayanmakta ve çevresel bir faktör olarak modelde yer almaktadır. Bu değişken, iç kontrol süreçlerinin teknolojik kapasitesini artırmakta ancak insan faktörünü tamamen ortadan kaldırmamaktadır. Bu durum, davranışsal risklerin dijital sistemlerde bile önemini koruduğunu göstermektedir.

Genel olarak Tablo 1, çalışmanın teorik modelini çok katmanlı bir yapı olarak ortaya koymaktadır. Model, yalnızca değişkenler arasındaki ilişkileri değil, aynı zamanda bu ilişkilerin hangi teorik temellere dayandığını ve hangi yönetsel sonuçları doğurabileceğini sistematik bir biçimde açıklamaktadır. Bu yönüyle tablo, çalışmanın kuramsal katkısını güçlendiren temel bir yapı taşı oluşturmaktadır.

TARTIŞMA

Geleneksel iç kontrol yaklaşımı COSO çerçevesine dayanmakta olup kontrol ortamı, risk değerlendirme, kontrol faaliyetleri, bilgi ve iletişim ile izleme bileşenleri üzerinden işletme süreçlerini açıklamaktadır (COSO, 2013). Ancak son yıllarda yapılan çalışmalar, bu bileşenlerin etkinliğinin yönetsel biliş ve davranışsal faktörlerden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir (Arena et al., 2017). Özellikle modern çalışmalar, bu bileşenlerin etkinliğinin yalnızca sistem tasarımına değil, aynı zamanda organizasyon içindeki bireylerin bilişsel özelliklerine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle kontrol ortamı ve risk değerlendirme süreçleri, yöneticilerin algı ve karar verme eğilimlerinden doğrudan etkilenmektedir.

Bu bağlamda aşırı güven eğilimi, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini açıklamada kritik bir davranışsal değişken olarak öne çıkmaktadır. Aşırı güven, bireylerin bilgi ve yeteneklerini sistematik biçimde olduğundan yüksek değerlendirmeleri ve riskleri düşük algılamaları şeklinde tanımlanmaktadır. Galasso ve Simcoe (2011), CEO aşırı güveninin özellikle stratejik karar alma süreçlerinde risk alma eğilimini artırdığını ve yenilikçi ancak riskli kararları teşvik ettiğini belirtmektedir. Bu durum, iç kontrol sistemlerinde risklerin doğru tanımlanmasını ve değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.

Risk yönetimi literatürü açısından bakıldığında, davranışsal önyargıların kurumsal karar alma süreçlerini önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Hoskisson et al. (2017) yönetsel bilişsel önyargıların özellikle risk algısını bozduğunu ve işletmelerin risk alma davranışlarını sistematik biçimde artırdığını ifade etmektedir. Bu durum, risk yönetimi süreçlerinin yalnızca rasyonel analizlere değil, aynı zamanda psikolojik ve davranışsal faktörlere de bağlı olduğunu göstermektedir. Özellikle risk değerlendirme süreci, yöneticilerin subjektif algılarına dayandığı için bilişsel önyargılara en açık alanlardan biridir. Aşırı güven eğilimi, bireylerin kendi bilgi ve tahmin yeteneklerini sistematik biçimde abartmalarına ve riskleri olduğundan daha düşük değerlendirmelerine neden olmaktadır. Kahneman ve Tversky (1979), tarafından ortaya konan bilişsel yanlılıklar teorisi, bireylerin belirsizlik altında sistematik hatalar yaptığını göstermekte ve aşırı güvenin bu hatalardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Davranışsal finans literatürü, aşırı güvenin yatırım kararları ve kurumsal stratejiler üzerinde önemli etkileri olduğunu göstermektedir. Ben-David et al., (2013), yöneticilerin kazanç tahminlerinde aşırı güven

sergilediğini ve bu durumun finansal karar alma süreçlerinde sapmalara yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, iç kontrol sistemlerinde risklerin doğru şekilde değerlendirilmesinin bilişsel faktörlerden bağımsız olmadığını göstermektedir. İç kontrol sistemleri ile aşırı güven arasındaki ilişki literatürde giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Doyle et al., (2007), zayıf iç kontrol sistemlerinin finansal raporlama hatalarını artırdığını ve yönetsel hatalara zemin hazırladığını ortaya koymaktadır. Bu bulgu, iç kontrol sistemlerinin yalnızca finansal güvence değil, aynı zamanda davranışsal dengeleyici bir mekanizma olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde Bedard ve Graham (2011), iç kontrol zayıflıklarının yönetsel özelliklerle ilişkili olduğunu ve özellikle üst yönetim özelliklerinin kontrol etkinliği üzerinde belirleyici rol oynadığını belirtmektedir. Bu durum, aşırı güven eğiliminin iç kontrol mekanizmaları üzerinde doğrudan etkili olabileceğini desteklemektedir.

Teknolojik dönüşüm süreci de iç kontrol ve risk yönetimi ilişkisini yeniden şekillendirmektedir. Gepp, Linnenluecke, O'Neill ve Smith (2018), büyük veri analitiği ve dijital teknolojilerin iç denetim süreçlerini güçlendirdiğini ancak insan yargısının hâlâ kritik rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda, bilişsel önyargılar dijital sistemlerde bile etkisini sürdürebilmektedir. Risk yönetimi literatüründe ise kurumsal risk yönetimi (ERM) yaklaşımı, risklerin yalnızca teknik değil aynı zamanda davranışsal bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Mikes ve Kaplan (2013), risk yönetiminin organizasyonel kültür ve yönetsel algılar tarafından şekillendiğini belirtmektedir. Bu nedenle aşırı güven eğilimi, risk yönetimi süreçlerinde kritik bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca iç kontrol sistemlerinin etkinliği örgüt kültürü ile de yakından ilişkilidir. Schneider et al., (2013), örgüt kültürünün çalışan davranışlarını şekillendirdiğini ve kontrol sistemlerinin etkinliğini belirleyen temel faktörlerden biri olduğunu belirtmektedir. Güçlü bir kontrol kültürü, çalışanların kurallara uyumunu artırmakta ve iç kontrol sistemlerinin etkinliğini desteklemektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, iç kontrol süreçlerinde aşırı güven eğiliminin risk yönetimi üzerindeki etkisini davranışsal muasebe perspektifiyle ele alarak, iç kontrol sistemlerinin yalnızca teknik bir yapı olmadığını, aynı zamanda bilişsel önyargılar, örgütsel kültür ve yönetsel algılar tarafından şekillenen dinamik bir mekanizma olduğunu ortaya koymuştur. Literatür temelli yapılan değerlendirmeler, aşırı güven eğiliminin yöneticilerin riskleri sistematik biçimde olduğundan düşük algılamasına neden olduğunu ve bu durumun iç kontrol sistemlerinin etkinliğini zayıflattığını göstermektedir.

Elde edilen kuramsal bulgular, iç kontrol sistemlerinin risk yönetimi üzerindeki etkisinin doğrusal değil, davranışsal faktörlerle şekillenen dolaylı ve karmaşık bir yapı sergilediğini ortaya koymaktadır. Özellikle aşırı güven eğilimi, risk değerlendirme süreçlerinde bilişsel sapmalara yol açarak kontrol mekanizmalarının etkinliğini azaltmaktadır. Bununla birlikte güçlü iç kontrol sistemlerinin, yönetsel davranışları disipline ederek bu tür bilişsel önyargıların etkisini kısmen azaltabileceği anlaşılmaktadır. Bu durum, iç kontrol sistemlerinin yalnızca finansal raporlama güvenilirliğini değil, aynı zamanda yönetsel karar kalitesini de etkileyen bir yapı olduğunu göstermektedir.

Çalışmanın bir diğer önemli sonucu, iç kontrol sistemlerinin etkinliğinde örgüt kültürünün kritik rolüdür. Güçlü bir kontrol kültürü, çalışanların kurallara uyumunu artırmakta ve bilişsel önyargıların kurumsal karar alma süreçlerine etkisini sınırlandırabilmektedir. Bu nedenle iç kontrol sistemlerinin başarısı yalnızca prosedürel tasarıma değil, aynı zamanda örgüt içi değerler ve davranış normlarına da bağlıdır. Teknolojik dönüşüm bağlamında değerlendirildiğinde, dijitalleşme ve veri analitiği uygulamaları iç kontrol süreçlerini güçlendirse de insan faktörünün tamamen ortadan kalkmadığı görülmektedir. Bu nedenle aşırı güven eğilimi gibi davranışsal riskler, modern iç kontrol sistemlerinde bile önemini korumaktadır.

Bu çalışma kapsamında elde edilen teorik bulgular doğrultusunda işletmelere ve yöneticilere yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir. Öncelikle, işletmelerin iç kontrol sistemlerini tasarlarken yalnızca teknik ve yapısal unsurlara değil, aynı zamanda yönetsel bilişsel önyargılara da dikkat etmeleri gerekmektedir. Özellikle risk

değerlendirme süreçlerinde karar alma mekanizmalarının daha objektif hale getirilmesi önem taşımaktadır. İkinci olarak, yöneticilerin aşırı güven eğilimlerini azaltmaya yönelik eğitim ve farkındalık programlarının geliştirilmesi önerilmektedir. Davranışsal finans ve muhasebe temelli eğitimler, yöneticilerin risk algılarını daha gerçekçi bir zemine oturtmalarına katkı sağlayabilir. Üçüncü olarak, iç kontrol sistemlerinin etkinliğini artırmak için güçlü bir örgüt kültürü oluşturulması gerekmektedir. Şeffaflık, hesap verebilirlik ve etik davranış normlarının kurumsal düzeyde yerleşmesi, iç kontrol mekanizmalarının etkinliğini artıracaktır. Son olarak, dijital iç kontrol sistemleri ve veri analitiği araçlarının kullanımının artırılması önerilmektedir. Ancak bu teknolojik araçların insan yargısının yerini tamamen alamayacağı göz önünde bulundurularak, insan faktörünü dengeleyici mekanizmaların da sistemlere entegre edilmesi gerekmektedir.

Gelecek çalışmalarda, aşırı güven eğiliminin iç kontrol üzerindeki etkisinin ampirik olarak test edilmesi önerilmektedir. Ayrıca farklı bilişsel önyargıların (aşırı iyimserlik, doğrulama yanlılığı vb.) iç kontrol sistemleri üzerindeki etkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi literatüre önemli katkılar sağlayabilir. Bunun yanında sektör bazlı çalışmalar yapılarak (bankacılık, üretim, kamu vb.) iç kontrol ve davranışsal faktörler arasındaki ilişkilerin farklı bağlamlarda analiz edilmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Almgrashi, A., & Mujalli, A. (2024). The influence of sustainable risk management on the implementation of risk-based internal auditing. *Sustainability*, 16(19), 8455. <https://doi.org/10.3390/su16198455>
- Appelbaum, D., Kogan, A., Vasarhelyi, M., & Yan, Z. (2017). Impact of business analytics and enterprise systems on managerial accounting. *International Journal of Accounting Information Systems*, 25, 29-44. <https://doi.org/10.1016/j.accinf.2017.03.003>
- Arena, M., Arnaboldi, M. & Azzone, G. (2010) The organizational dynamics of enterprise risk management. *Accounting, Organizations and Society*, 35, 659-675. <http://dx.doi.org/10.1016/j.aos.2010.07.003>
- Arena, M., Arnaboldi, M., & Palermo, T. (2017). The organizational dynamics of enterprise risk management. *Accounting, Organizations and Society*, 57, 659–676.
- Bedard, J. C., & Graham, L. (2011). Detection and severity classifications of internal control deficiencies. *The Accounting Review*, 86(3), 825–855.
- Ben-David, I., Graham, J. R., & Harvey, C. R. (2013). Managerial miscalibration. *The Quarterly Journal of Economics*, 128(4), 1547–1584.
- Bromiley, P., McShane, M., Nair, A., & Rustambekov, E. (2015). Enterprise Risk Management: Review, Critique, and Research Directions. *Long Range Planning*, 48(4), 265-276. <https://doi.org/10.1016/j.lrp.2014.07.005>
- Cheng, Q., Goh, B. W., & Kim, J. B. (2018). Internal control and firm risk. *The Accounting Review*, 93(1), 1–28.
- COSO. (2013). Internal control—Integrated framework. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission.
- Doyle, J., Ge, W., & McVay, S. (2007). Determinants of weaknesses in internal control. *Journal of Accounting and Economics*, 44(1–2), 193–223.
- Galasso, A., & Simcoe, T. S. (2011). CEO overconfidence and innovation. *Management Science*, 57(8), 1469–1484.
- Gökoğlan, K. (2018). COBIT ve COSO iç kontrol yaklaşımlarının karşılaştırılması. *International Journal of Management and Administration*, 2(3), 66–80. <https://doi.org/10.29064/ijma.409421>

- Gökoğlan, K., Börüteçene, Y., Bilen, A. (2023). A study on university staff's perspective on the harmonization of the internal audit system with international standards. *Journal of Economics, Finance and Accounting*, 10(2), 87–102.
- Gepp, A., Linnenluecke, M. K., O'Neill, T. J., & Smith, T. (2018). Big data and auditing. *Journal of Accounting Literature*, 40, 95–119.
- Hirshleifer, D., Low, A., & Teoh, S. H. (2016). Are overconfident CEOs better innovators? *Journal of Finance*, 67(4), 1457–1498.
- Hoskisson, R. E., Chirico, F., Zyung, J., & Gambeta, E. (2017). Managerial risk taking: A multitheoretical review and future research agenda. *Journal of Management*, 43(1), 137–169.
- Hribar, P., & Yang, H. (2016). CEO overconfidence and management forecasting. *Contemporary Accounting Research*, 33(1), 193–222.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291. <https://doi.org/10.2307/1914185>
- Kim, Y., Wang, Z., & Zhang, L. (2016). CEO overconfidence and stock price crash risk. *Journal of Banking & Finance*, 70, 114–129.
- Liu, B., & Li, L. (2021). Internal-control willingness and managerial overconfidence. *Frontiers in Psychology*, 12, 724575. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.724575>
- Malmendier, U., & Tate, G. (2015). Behavioral CEOs: The role of managerial overconfidence. *Journal of Economic Perspectives*, 29(4), 31–48.
- Mikes, A., & Kaplan, R. S. (2013). Managing risks: A new framework. *Management Accounting Research*, 24(3), 119–129.
- Parsaei, M., Askarany, D., Maleki, M., & Rahmani, A. (2024). Risk management in product diversification: The role of managerial overconfidence in cost stickiness. *Risks*, 12(10), 150. <https://doi.org/10.3390/risks12100150>
- Power, M. (2007). *Organized uncertainty: Designing a world of risk management*. Oxford University Press.
- Schein, E. H. (2010). *Organizational culture and leadership* (4th ed.). Jossey-Bass.
- Schneider, B., Ehrhart, M. G., & Macey, W. H. (2013). Organizational climate and culture. *Annual Review of Psychology*, 64, 361–388.
- Vasarhelyi, M. A., Kogan, A., & Tuttle, B. M. (2015). Big data in accounting: An overview. *Accounting Horizons*, 29(2), 381–396.
- Wagdi, O., Abo Zeid, W., & Aly, S. M. (2024). The moderating role of board governance on the relationship between managerial overconfidence and corporate risk. *Management Sciences Journal*, 3(1), 124–162.
- Wen, N., Usman, M., & Akbar, A. (2023). The nexus between managerial overconfidence, corporate innovation, and institutional effectiveness. *Sustainability*, 15(8), 6524. <https://doi.org/10.3390/su15086524>